

РОЗВИТОК РИНКУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ В ПОСТКРИЗОВОМУ ПЕРІОДІ

DEVELOPMENT OF LIFE INSURANCE MARKET IN UKRAINE IN POST-CRISIS PERIOD

У статті розкрито основні тенденції розвитку ринку страхування життя України. Охарактеризовано особливості його розвитку в посткризовому періоді 2009-2014 років. Досліджено динаміку розвитку вітчизняного ринку страхування життя у порівнянні зі США (світового лідера ринку страхування життя). Опрацьовано основні проблеми розвитку вітчизняного ринку страхування життя та обґрунтовано ряд пропозицій щодо його реформування.

The article shows the main trends in the life insurance market in Ukraine. The peculiarities of its development in the post-crisis period of 2009-2014 years. The main factors restraining development of the domestic life insurance market. The dynamics of the domestic life insurance market compared to the US (world market leader in life insurance).

The analysis on the Ukrainian life insurance market in the global insurance market. Processed main problems of the domestic life insurance market and proved a number of suggestions for reform.

Ключові слова: страхування життя, концентрація ринку страхування життя, рівень виплат, світовий ринок страхування життя.

Keywords: life insurance, life insurance market concentration, the level of payments, the global life insurance market.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Ринок страхування життя є пріоритетним напрямком державної регуляторної політики, оскільки забезпечує значну частину довгострокових інвестицій в національну економіку та виступає одним із складових соціального захисту населення. Однак, незважаючи на значний потенціал страхування життя в Україні, його частка й досі залишається незначною.

Аналіз основних досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми. Дослідження ринку страхування життя проводили як вітчизняні вчені, серед як варто виокремити О.М. Залетова, О.О. Гаманкову, О.Г. Кузьменко, Н.В. Ляшенко, О.Д. Ісайкіну, А.А. Супруна, Т.В. Татаріну, так і зарубіжні вчені - Н.Ф. Галагуза, Д.Блад, Л.А. Орланюк-Малицька, Ю.В. Панков, Г.І. Фалін, Т.А. Федорова, Д.Хервад, Д. Хемптон, О.А. Шахов, В.В. Шахова, Р.Т. Юлдашев.

Олена Баранова
к.е.н., доцент
кафедри
страхування
Марія
Коваленко
студентка
Олена Савич
студентка,
ДВНЗ «Київський
національний
економічний
університет
імені Вадима
Гетьмана»

Elena Baranova
PhD,
Associate
professor

Maria Kovalenko
student

Elena Savich
student,
SHEI «Kyiv
National
Economic
University named
after Vadym
Hetman»

ФІНАНСОВІ ІНСТИТУТИ

Формулювання цілей статті (постановка завдання). *Метою статті* є аналіз стану ринку страхування життя в Україні в посткризовому періоді та напрацювання основних напрямків його подальшого реформування.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ринок страхування життя в Україні за роки незалежності не досягнув значної частки вітчизняного страхового ринку та характеризується низьким проникненням серед населення. Основними причинами такого стану ринку страхування життя є низький рівень страхової культури, неплатоспроможність більшої частини населення. Гаманкова О.О. стверджує, що «ринку страхування життя (в його класичному розумінні) в Україні практично не існує» [1, с.9]. Разом з тим, формування ринку страхування життя має стати пріоритетним напрямком фінансової політики держави адже сприяє значному акумулюванню внутрішніх інвестиційних ресурсів та виступає альтернативою банківських заощаджень серед населення.

Одним із ключових факторів впливу на розвиток вітчизняного ринку страхування життя протягом останнього періоду є світова фінансова криза та її наслідки. Так, на думку Супруна А.А. «вітчизняний страховий ринок загалом виявився невідповідним до фінансової кризи 2008-2009 рр. ані у фінансовому, ані організаційному плані» [2, с.68]. Для подолання наслідків фінансової кризи і державні органи і страховики здійснили ряд заходів. Чи стали вони визначаль-

ними в подальшому розвитку ринку страхування життя покаже аналіз посткризового періоду 2009-2014 рр.

Одним із індикаторів розвитку ринку страхування життя в Україні є частка страхових платежів на душу населення.

Частка страхових платежів на душу населення протягом проаналізованого періоду зростала в гривневому еквіваленті і в 2014 р. склала 50,31 грн. (тоді як в 2009 р. складала лише 18 грн.). Загалом це пов'язано із нарощування обсягів зібраних страхових платежів за договорами страхування життя та щорічним скороченням чисельності населення України. В доларовому ж еквіваленті в 2014 р. спостерігається значне скорочення частки страхових платежів на душу населення (скорочення на 50% у порівнянні із попереднім роком) через стрімку девальвацію національної валюти (за даними НБУ на кінець 2014 року гривня девальгувала удвічі у порівнянні із попередніми періодами, коли курс складав 8 грн за 1 дол. США).

Аналізуючи стан розвитку ринку страхування життя в Україні, прийшли висновку, що кількість страхових компаній суттєво не змінилася і складала на рівні 15%.

У 2014 році загальна кількість страховиків становила 382, що на 25 страхових компаній менше ніж у 2013 р. та на 68 менше, ніж у 2009 році. Зменшення відбувається переважно через ліквідацію компаній відмінних від страхування життя. З 25 страхових компаній, які закрилися в 2014 році, 20 припадало на страхові компанії загального страхування та всього

Таблиця 1

Частка страхових премій зі страхування життя на душу населення

Показники	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Чисельність населення України, млн. чол.	45,962	45,7785	45,6336	45,553	45,4262	42,9289
Валові страхові премії зі страхування життя, млн.грн.	827,3	906,5	1346,4	1809,5	2476,7	2159,8
Частка страхових премій зі страхування життя на душу населення, грн.	18,00	19,80	29,50	39,72	54,52	50,31
Частка страхових премій зі страхування життя на душу населення, дол. США	2,25	2,48	3,69	4,97	6,82	3,19

Джерело: складено на основі даних [3, 4].

Кількість страхових компаній у 2009-2014 рр.

Показники	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Загальна кількість страхових компаній України	450	456	442	414	407	382
Страхові компанії, що займаються страхуванням життя	72	67	64	62	62	57
Частка страховиків, що займаються страхуванням життя на страховому ринку України, %	16	15	14	15	15	15

Джерело: складено на основі даних [4].

5 на страхові компанії зі страхування життя. Найбільш стрімке зменшення кількості страхових компаній спостерігалось у 2012 році, коли їх обсяг зменшився на 28 компаній, або на 6,3 %, порівняно з відповідним показником попереднього року. Компаній зі страхування життя налічувалося – 57 (у 2014 році) і за аналізований період їх кількість зменшилася на 15 компаній (2009 р. – 72 СК «life»).

Основними причинами зменшення кількості страхових компаній є їх недостатня капіталізація, низька якість активів, девальвація національної валюти, нестабільна внутрішня політична та економічна ситуація в країні.

Вітчизняний ринок страхування життя в 2014 р. характеризується значною концентрацією (таблиця 3). Перші три страхові компанії збирають 44,8% страхових платежів на ринку, а перші 20 збирають 98,7% страхових платежів.

Така ситуація свідчить про наявність монополії на ринку страхування життя. Для споживачів страхових послуг це означає певну обмеженість вибору і серед асортименту програм, і серед умов страхування, і ціни на страхову послугу.

Протягом посткризового періоду 2009-2014 рр. ринок страхування

життя характеризується зростанням за показниками валових страхових платежів та валових страхових виплат (таблиця 4).

Протягом 2009-2014 рр. ринок страхування життя стабільно і динамічно розвивався за виключенням 2014 року. Так, обсяги премій зростали з року в рік і мали висхідну тенденцію (у 2013 році розмір валових страхових платежів склав на 1570,20 млн. грн. більше у порівнянні із 2010 р.) Якщо ж врахувати інфляційні процеси в країні, то ринок страхування не є таким, що бурхливо розвивається.

В 2014 р. обсяг премій зменшився на 12,8 % у порівнянні із 2013 р. Саме у 2014 році значно зменшились доходи громадян, крім того воєнні дії на сході зменшили обсяг потенційних клієнтів страхових компаній.

Деяко інша спостерігається тенденція по показнику страхові виплати за договорами страхування життя протягом посткризового періоду 2009-2014 рр. Обсяг валових страхових виплат з року в рік зростає, при чому в 2013 році він збільшився на 81,7%, а в 2014 році на 60,3% порівняно з показниками попередніх періодів. Зокрема збільшення страхових виплат зі страхування життя, пов'язане із збільшенням виплат по:

Таблиця 3

Концентрація ринку страхування життя в Україні в 2014 році [4]

Концентрація страхових компаній	Надходження премій (млн. грн.)	Частка на ринку, %
Топ 3	967,2	44,8
Топ 10	1970,8	91,2
Топ 20	2132,4	98,7
Топ 50	2159,8	100,0
Топ 100	х	х
Топ 200	х	х
Всього по ринку	2159,8	100,0

**Показники розвитку ринку страхування життя
в Україні за 2009-2014 рр.**

Показники	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Валові страхові премії, млн.грн.	20442,1	23081,7	22693,5	21508,2	28661,9	26767,3
Валові страхові премії зі страхування життя, млн.грн.	827,3	906,5	1346,4	1809,5	2476,7	2159,8
Частка премій, %	4,0	3,9	5,9	8,4	8,6	8,1
Валові страхові виплати, млн.грн.	6737,2	6104,6	4864	5151	4651,8	5065,4
Валові страхові виплати зі страхування життя, млн.грн.	62,7	52,6	70,6	82,1	149,2	239,2
Частка виплат, %	0,9	0,9	1,5	1,6	3,2	4,7

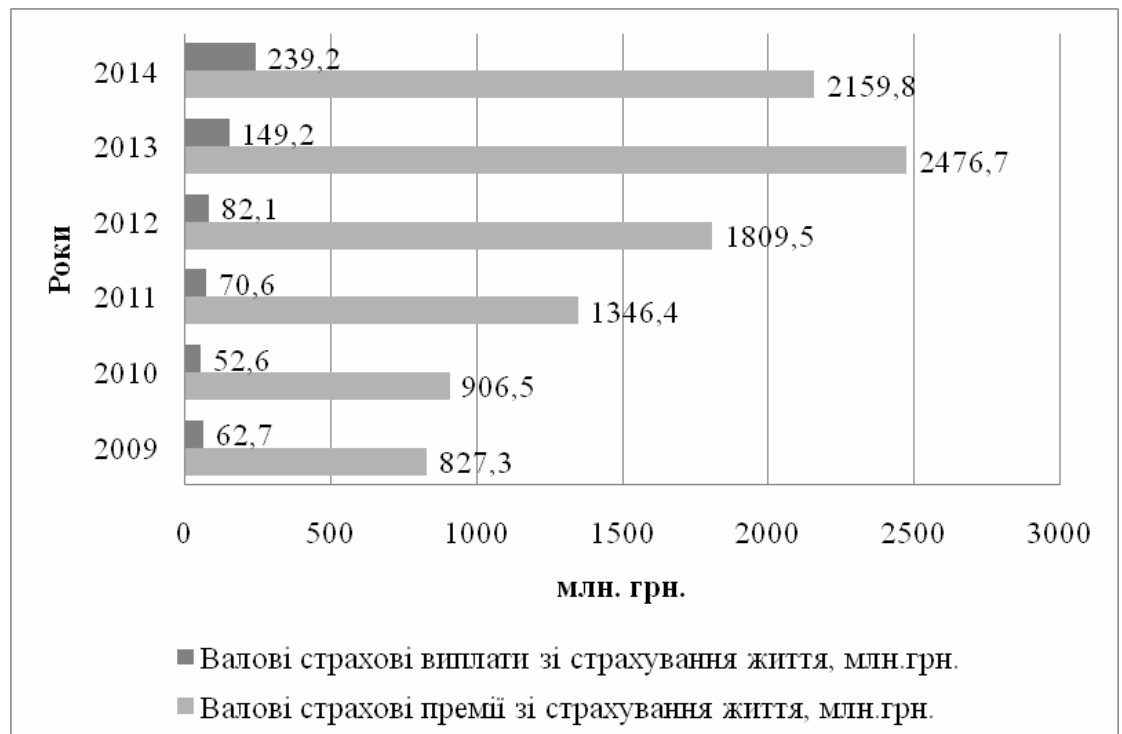
Джерело: складено на основі даних Національної комісії, що здійснює державне страхування регулювання у сфері ринків фінансових послуг [4]

- іншим договорам накопичувального страхування на 84,9 млн. грн., або на 79,6% (станом на 31.12.2013 – 106,6 млн. грн., станом на 31.12.2014 – 191,5 млн. грн.);

- іншим договорам страхування життя на 5,3 млн. грн., або на 20,5% (станом на 31.12.2013 – 25,8 млн. грн., станом на 31.12.2014 – 31,1 млн. грн.) [4].

Зростання ринку страхування життя в Україні протягом посткризового періоду (ринок у 2014 р. виріс у порівнянні із 2009 р. на 1332,5 млн. грн. або на 160%) відбувалося на фоні незначного збільшення страхового

ринку в цілому за показником валових страхових платежів (страховий ринок у 2014 р. виріс у порівнянні із 2009 р. на 6322,2 млн. грн. або на 30,9%). Також характерною рисою розвитку вітчизняного ринку страхування життя є зростання обсягів валових страхових виплат (щорічно. темп росту складав: 1 2011 р. – 34%, у 2012 р. – 16%, у 2013 р. – 81%, у 2014 р. – 60%) за виключенням 2010 р., який характеризується скороченням темпів росту на 17%. Темп росту ж валових страхових виплат на ринку страхування життя в цілому за період 2009-2014 р. склав 281% (зростання обсягів виплат

Джерело: побудовано на основі даних Національної комісії, що здійснює державне страхування регулювання у сфері ринків фінансових послуг [4].

Рис. 1. Динаміка валових страхових платежів та валових страхових виплат на ринку страхування життя України протягом 2009-2014 рр.

на 176,5 млн.грн.). Об'єктивними причинами такого зростання варто виокремити завершення терміну укладених довгострокових договорів страхування життя.

Незважаючи на збільшення обсягів виплат страховими компаніями, рівень виплат залишається незначним. Так, протягом 2009-2014 рр. даний показник коливався в межах 5% і лише в 2014 році зріс до 11% (через зменшення страхових премій).

Зростання рівня виплат у 2014 році пов'язано із девальвацією гривні. Так як більшість довгострокових договорів страхування життя укладені в іноземній валюті, то при розрахунку страхових виплат зросла сума виплат в національній валюті, що і призвело до зростання показника рівня виплат.

Порівняємо основні тенденції розвитку вітчизняного ринку страхування життя із аналогічними показниками світового страхового ринку та його лідера за обсягами зборів страхових платежів США (таблиця 5).

Вітчизняний ринок страхування життя є практично невидимим у світовому просторі. Якщо США протягом 2009-2014 рр. зберігають лідерські позиції та збирають близько 20% світових премій зі страхування життя,

то на долю України припадає менше 0,01% протягом проаналізованого періоду.

Протягом посткризового періоду 2009-2014 рр. світовий ринок страхування життя разом із ринком лідера (США) характеризується стабільністю та незначними змінами у тенденціях розвитку. Абсолютно протилежна ситуація спостерігається на вітчизняному ринку страхування життя. Так, протягом 2009-2013 рр. на українському ринку спостерігається стале зростання обсягів страхових платежів (темпи росту склали 11,7% у 2010 р., 147,4% у 2011 р., 134,5% у 2012 р., 137,2% у 2013 р.), що свідчить про вихід ринку із фінансової кризи за рахунок реалізації стабілізаційних програм страховиків, розширення клієнтської бази, а також, за рахунок представлення державної програми гарантування повернення коштів за договорами страхування життя. Проте, 2014 р. характеризувався значним просіданням ринку страхування життя (скорочення склало 42,6%). Основним фактором впливу виступили наслідки Революції Гідності, зміна політичної ситуації, розгортання нової фінансової кризи, девальвація національної валюти, зубожіння населення. А ринок

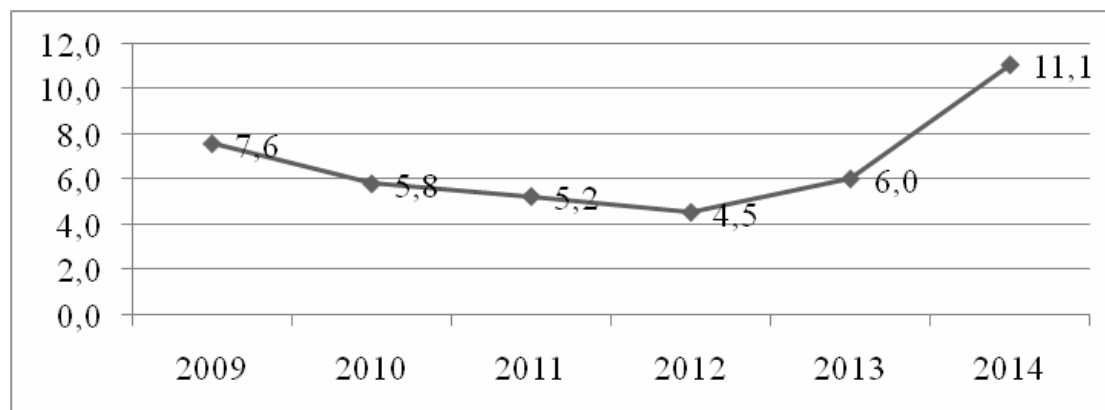

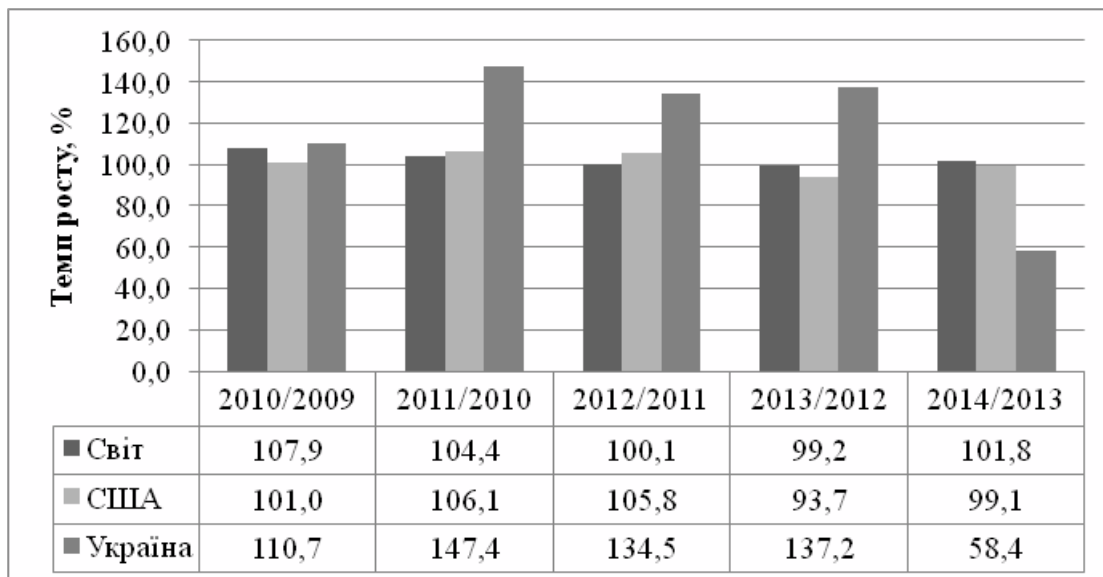
Рис. 2. Рівень виплат страхових компаній зі страхування життя у 2009-2014 рр

Таблиця 5

Частка України на світовому ринку страхування життя

Валові страхові премії зі страхування життя, млн. дол.	Роки					
	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Світ	2331566	2516377	2626944	2630274	2608091	2654549
США	501675	506709	537570	568877	533181	528221
Україна	103	114	168	226	310	181

Джерело: складено за даними Swiss Re. World insurance in 2009-2014 [5]

Джерело: складено на основі даних Swiss Re World insurance in 2009-2014 [5].

Рис. 3. Динаміка вітчизняного розвитку ринку страхування життя у порівнянні зі світовим ринком протягом 2009-2014 рр.

страхування життя, як ринок грошових ресурсів, виявився найбільш підвладним даним факторам. І якщо показники розвитку ринку в національній валюті є оптимістичними та зростаючими, то в дол.США вітчизняний ринок значно скоротився.

Таким чином, з впевненістю можна стверджувати, що наш вітчизняний ринок значно відстає у розвитку, що є досить негативною тенденцією. Звичайно ж це зумовлено рядом причин, однією з яких є те, що пересічні громадяни не довіряють страховикам [7, с. 51].

Як відзначають страховики, в кінці 2014 року серед українців зріс інтерес до страхування життя і здоров'я – кризові часи і соціальна невлаштованість змушують людей частіше замислюватися про «спадщину». Однак мало ймовірно, що цей інтерес буде конвертований в попит, якщо компанії не почнуть пропонувати прості і зрозумілі страхові продукти. Причому пропонувати не тільки на рівні корпоративних пакетів, але і для фізичних осіб [8, с.36].

Отже, визначимо основні проблеми, які стримують розвиток страхування життя в Україні:

✓ відсутність традицій страхування життя через незначний час розвитку вітчизняного ринку страхування життя;

✓ нестабільність політичної ситуації, яка особливо гостро проявляється протягом останніх років;

✓ відсутність надійних об'єктів інвестицій, нерозвиненість вітчизняного фондового ринку;

✓ інфляція, нестійкість національної валюти, що формує в населення інфляційні настрої та перешкоджає бажанню вкладати кошти через страх їх втратити;

✓ відсутність вільних коштів у підприємств і населення;

✓ велика кількість страхових компаній з низьким рівнем капіталізації;

✓ слабкий розвиток національного перестрахового ринку [9];

✓ суперечливе страхове законодавство;

✓ несприятливе податкове законодавство;

✓ та низка інших.

Однак все ж, на нашу думку, основною причиною стримування розвитку страхування життя є саме недовіра населення до страхових компаній.

Для подолання проблем та реформування вітчизняного ринку страхування життя варто здійснити ряд системних заходів на рівні держави:

- необхідно провести оздоровлення ринку страхування. На рівні Держави необхідно прийняти ряд

регулюючих процедур стосовно учасників ринку страхування життя відповідно до вимог Європейського Союзу щодо питань платоспроможності та надійності страховиків. Визначити стандарти щодо обліку договорів страхування, виконання зобов'язань перед клієнтами, прозорості, створення достатнього обсягу страхових резервів;

- необхідно проводити роботу серед потенційних клієнтів для подолання страхової неграмотності (даним питанням мають займатися страховики, їх об'єднання та асоціації);

- запровадження підтримки з боку держави ключових страховиків у період кризи;

- посилення вимог щодо створення та функціонування компаній зі страхування життя шляхом прийняття змін до Закону України «Про страхування».

Подальше реформування ринку страхування життя дозволить отримати ряд переваг:

- для держави - отримати стабільно розвиваючий ринок страхування життя, що призведе до зростання податкових платежів до бюджету, дасть можливість отримати додаткові значні внутрішні фінансові інвестиції в економіку країни, бути представленим на міжнародному просторі потужним та привабливим внутрішнім ринком страхування життя;

- для страховиків – розширити бізнес, збільшити кількість робочих місць, вийти на міжнародний рівень;

- для страхувальників – отримати якісні, надійні, послуги, що носять характер соціального захисту, мати можливість широкого вибору серед асортименту послуг та їх ціни, страхування життя стане реальною альтернативою банківських депозитів, що змусить змінити підходи в їх ціновій політиці.

Висновки з дослідження й перспективи подальших розвідок в обраному напрямку. Економічна та політична кризи в Україні призвели до різкого падіння рівня життя більшості населення та, як наслідок, стрімкого скорочення обсягів вітчизняного ринку страхування життя.

Враховуючи його роль у забезпеченні соціальним захистом громадян з одного боку, та можливістю внутрішнього акумулювання інвестиційних ресурсів, даний сектор фінансового ринку необхідно реформувати. Серед головних системних перетворень на рівні держави необхідно виділити наступні:

- запровадження нових принципів діяльності учасників ринку страхування життя відповідно вимог європейського законодавства (відповідно Директиви ЄС 2009/138/ЄС – Solvency II);

- створення умов роботи прозорого страхового ринку, шляхом введення відкритої електронної фінансової звітності;

- запровадження нових стандартів якості роботи страховиків, направлених на надання страхової послуги та посилення відповідальності за їх невиконання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаманкова О.О. Страховий ринок України в глобальному просторі / О.О. Гаманкова // Страхова справа. – 2012. - №2 (46). – С. 8-12.

2. Супрун А.А., Хлівний В.К. Страховий ринок України в умовах системної кризи / А.А. Супрун, В.К. Хлівний // Фінанси України. - 2013. - № 9 - С. 68-75.

3. Державна служба статистики України - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

4. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України за 2009-2014 рр. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/content/informaciya-pro-stan-i-rozvitok.html>.

5. Swiss Re Home. World insurance in 2009-2014. [Electronic resource]. – Available from: <http://www.swissre.com/sigma/?yea>.

6. Кузьменко О.Г. Інтеграція страхового ринку України у світовий ринок страхових послуг / О.Г. Кузьменко // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2013. - №3. – С. 190-194.

7. Ляшенко Н. В. Ринок страхування життя в Україні: тенденції та європейський досвід / Н. В. Ляшенко // Збірник наукових праць Кіровоградського Національного Технічного Університету. - 2010. - №18(2). - С. 45 - 52.

8. Ісайкіна О. Д. Сучасний стан і перспективи розвитку ринку страхування життя в Україні / Ісайкіна О. Д. // Економіка і держава. - 2010. - №3. - С. 30 - 38.

9. Татаріна Т. В. Ринок страхування життя в Україні: проблеми та перспективи розвитку / Т. В. Татаріна // Наука й економіка. - 2010. - №2. - С. 93 - 99.

REFERENCES

1. Gamankova, O.O. Strakhovyy rynek v globalnomu prostori [Insurance market in the global environment] // Strahova sprava. - 2012. - №2 (46). - P. 8-12. [In Ukrainian].

2. Suprun, A.A., Khlivnyy, V.R. Strakhovyy rynek Ukrayiny v umovakh systemnoyi kryzy [The insurance market in Ukraine systemic crisis] // Finansy Ukrayiny. - 2013. - № 9 - С. 68-75. [In Ukrainian].

3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny - [Elektronnyy resurs]. - Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

4. Informatsiya pro stan i rozvytok strakhovoho rynku Ukrayiny za 2009-2014 rr. Natsional'na komisiya, shcho zdiysnyuye derzhavne rehulyuvannya u sferi rynkiv finansovykh posluh. - [Elektronnyy resurs]. - Rezhym dostupu: <http://nfp.gov.ua/content/informaciya-pro-stan-i-rozvitok.html>.

5. Swiss Re Home. World insurance in 2009-2014. [Electronic resource]. - Available from: <http://www.swissre.com/sigma/?yea>.

6. Kuz'menko, O.H. Intehratsiya strakhovoho rynku Ukrayiny u svitovyy rynek strakhovykh posluh [The integration of the insurance market of Ukraine in the global insurance market] // Visnyk Universytetu bankivs'koyi spravy Natsional'noho banku Ukrayiny. - 2013. - №3. - С. 190-194. [In Ukrainian].

7. Lyashenko, N. V. Rynek strakhuvannya zhyttia v Ukrayini: tendentsiyi ta yevropeys'kyi dosvid [Life insurance market in Ukraine: Trends and European experience] // Zbirnyk naukovykh prats' Kirovohrads'koho Natsional'noho Tekhnichnoho Universytetu. - 2010. - №18(2). - С. 45 - 52. [In Ukrainian].

8. Isaykina, O. D. Suchasnyy stan i perspektyvy rozvytku rynku strakhuvannya zhyttia v Ukrayini [The current state and prospects of the life insurance market in Ukraine] // Ekonomika i derzhava. - 2010. - №3. - С. 30 - 38. [In Ukrainian].

9. Tatarina, T. V. Rynek strakhuvannya zhyttia v Ukrayini: problemy ta perspektyvy rozvytku [Life insurance market in Ukraine: problems and prospects] // Nauka y ekonomika. - 2010. - №2. - С. 93 - 99. [In Ukrainian].